

עצים ששווה להכיר

חגי יבלוביץ'

אגף הייעור קק"ל
hagayy@kkl.org.il

אלון השעם בגן הבוטני במקווה ישראל

אלון השעם (*Quercus suber*), המכונה באנגלית cork oak, הוא עץ ירוק-עד ממשפחת האלוניים (Fagaceae). תפוצתו הטבעית היא במערב הים תיכון, בעיקר בחצי האי האיברי (ספרד ופורטוגל), אך גם לאורך החופים של דרום צרפת, איטליה (כולל סרדיניה וסיציליה) וצפון-מערב אפריקה (Mediterranean Forest). בישראל העץ אינו גדל בר, אך ניתן למצוא פרטים נטועים בערים כמו ירושלים, וביישובים ברחבי הארץ, למשל באזור השרון. פרטים בולטים נמצאים בארבורטום אילנות, במכון ויצמן, בקיבוץ גבעת ברנר ובמשרדי קק"ל בבית נחמיה (איור 1). בבית חנניה מצויה שדרה יפה של המין.

העץ גדל לאט באופן יחסי לרוב האלוניים, אך יכול בבגרותו להתנשא לגובה של כ-20 מטר. הוא בעל גזע בעל צורה מיוחדת, שמתפצל במקרים רבים בגובה של מספר מטרים. לעץ עלים בצבע ירוק כהה. הם מעט גלדניים, ושעירים בצידם התחתון. אלון השעם פורח באביב: הפרחים הזכריים ערוכים בעגילים, והפרחים הנקביים בחיק העלים. הבלוטים באורך 2–3 ס"מ, בעלי ספלולים עם קשקשים ארוכים, ומבשילים בסתיו. את הבלוטים אפשר לייבש ולטחון ולהשתמש בהם כתוספת לדייסות, או ביחד עם קמח לייצור לחם.

ייחודו של אלון השעם בקליפה עבה מאוד ומבודדת, שמהווה, ככל הנראה, התאמה לשרידות בשרפות. קליפת השעם נוצרת מרקמה מיוחדת שנקראת קמביום השעם. הקליפה מיוחדת בכך שצפיפותה נמוכה וקצב גידולה מהיר.

איור 1

אלון השעם במשרדי קק"ל בבית נחמיה

העץ מגיע לגובה של כ-13 מטר נכון לפברואר 2026. צילום: אמיר הרמס.

בגן הבוטני שבבית הספר החקלאי מקווה ישראל נמצא עץ אלון שעם מהגדולים והמרשימים בארץ (איור 3). העץ ניטע בשנת 1930, ככל הנראה על ידי אליהו קראוזה, שהיה מנהל בית הספר. העץ מגיע לגובה של יותר מ-15 מטר, וקוטר צמרתו יותר מ-10 מטר. לעץ אין היקף צמרת מלא בגלל תחרות עם עצים אחרים בסביבה. לאחרונה התקינו אנשי הגן הבוטני עמוד תמיכה לעץ, בגובה 7 מטר מתחת לאחת הזרועות. ככל נראה, קליפת העץ לא קולפה מעולם. העץ נמצא בצד הצפון-מזרחי של הגן, וניתן לזהות אותו בקלות לפי הגזע המיוחד שלו ושלט ההסבר הסמוך.

קק"ל מספקת מדי שנה עשרות עצי אלון השעם לנטיעה באזורי גינון מתאימים. מדור זרעים של קק"ל אחראי לאיסוף הבלוטים מעצים שונים ברחבי הארץ ולהעברתם למשתלות קק"ל להנבטה וגידול.

כאשר מסירים את הקליפה ומשאירים את הרקמה היוצרת ללא פגע, נוצרת במשך הזמן שכבת קליפה חדשה שמגיעה לעובי של 3–4 ס"מ וניתן להסירה שוב תוך 9–12 שנים (איור 2). הסרת הקליפה בצורה זאת איננה פוגעת בעץ (אתר צמח השדה). גידול אלוני שעם לתעשייה נפוץ כיום בעיקר בארצות מוצאו. בגידול המסחרי מתחילים לקלף את העץ כאשר הוא בן כ-25 שנה. במשך חייו של עץ שעם ניתן לחזור ולקלפו 10–20 פעמים. העץ יכול להגיע לחיות כ-250 שנה, ומלאכת הקילוף נעשית באופן ידני.

כבר בתקופה הרומית נעשו שימושים רבים בקליפת העץ. הרומאים השתמשו בה לאיטום ספינות, לרשתות דייגים, למצופים ואף לסנדלים. כיום משתמשים בשעם בעיקר לייצור פקקים לבקבוקי יין, אך יש לו שימושים רבים נוספים, כמו אטמים, סוליות פנימיות לנעלים, לוחות שעם לשימושים שונים, תיקים, מזכרות לתיירים ועוד.

איור 3

אלון השעם, הגן הבוטני במקווה ישראל

ניתן לראות את התמיכה שהוספה לעץ, כפרואר 2026. צילום: מורן פלג.

איור 2

גזע של אלון השעם הגן הבוטני במקווה ישראל, מבט מקרוב

צילום: מורן פלג. כפרואר 2026.

מקורות

Houston Durrant T, de Rigo D, and Caudullo G. 2016. An extended summary of the chapter: *Quercus suber* in Europe: Distribution, habitat, usage and threats. In: San-Miguel-Ayanz J, de Rigo D, Caudullo G, Houston Durrant T, and Mauri A (Eds). *European Atlas of Forest Tree Species*. Publ. Off. EU, Luxembourg, pp. e01ff11+. https://forest.jrc.ec.europa.eu/media/atlas/Quercus_suber.pdf

אתר הגן הבוטני האוניברסיטאי, גבעת רם. אלון השעם. נצפה בכפרואר 2026. <https://www.botanic.co.il/flowers/אלון-השעם>
אתר צמח השדה, קק"ל. אלון השעם. נצפה בכפרואר 2026. <https://www.kkl.org.il/wild-flower/plants/2742.aspx>